

УДК 94(477) «1885/1895»:929 Ревакович Т.+929 Барвінський О.

DOI <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2025.2.23>

Андрій РОМАНЧУК

здобувач вищої освіти кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027 (andriyromanchuk@gmail.com)

Andriy ROMANCHUK

Higher Education Student of the Department of History of Ukraine,
Archeology and Special Branches of Historical Science
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
2, M. Krivonosa str., Ternopil, Ukraine, 46027 (andriyromanchuk@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2692-7271>

ЛИСТУВАННЯ ТИТА РЕВАКОВИЧА З ОЛЕКСАНДРОМ БАРВІНСЬКИМ (1885–1895 РР.)

Анотація. *Мета статті* – здійснити комплексний аналіз епістолярної спадщини Тита Реваковича до Олександра Барвінського в контексті формування українського національного дискурсу 1885–1895 рр. **Методологія дослідження** ґрунтується на міждисциплінарному підході. Використано методи історичної джерелознавчої критики для визначення контексту створення та функціонування епістолярної спадщини Т. Реваковича, а також контент-аналіз для виявлення провідних тематичних ліній, ідеологічних установок і смислових наголосів у листах. Використання дискурсивного аналізу дало змогу розкрити риторичні стратегії автора листів, зокрема способи конструювання опозиційних ідентичностей (українська/кацапська), моделі національної мобілізації, аргументаційні тактики, скеровані на адресата. Герменевтичний підхід дав змогу інтерпретувати епістолярій не лише як комунікативний акт, а й як відображення глибших культурних і світоглядних процесів доби. Елементи просопографічного аналізу дозволили розглядати листування у зв'язку з біографічними обставинами, інтелектуальним спілкуванням та зв'язками між українськими діячами тощо. **Наукова новизна** дослідження полягає в комплексному аналізі епістолярію Т. Реваковича до О. Барвінського як важливого джерела вивчення процесів формування української національної ідентичності у Східній Галичині наприкінці XIX ст. Окремлено роль епістолярної комунікації як засобу мобілізації української інтелігенції, засвідчено змістове наповнення листів як інструменту не лише особистого, а й публічного впливу, скерованого на формування національного дискурсу. Виявлено окремі аспекти громадянської позиції Т. Реваковича, зокрема його участь у критиці проросійських тенденцій, активну підтримку культурно-просвітницьких ініціатив і роль у творенні українського інтелектуального середовища. Поглиблено уявлення про інтелектуальні зв'язки та внутрішні суперечності українського національного руху кінця XIX ст. Розкрито значення епістолярного жанру як джерела реконструкції культурної та ідеологічної динаміки тогочасного суспільства. **Висновки.** Аналіз епістолярної спадщини Т. Реваковича до О. Барвінського (1885–1895 рр.) засвідчив значний потенціал приватного листування як джерела до вивчення суспільно-культурного й ідеологічного розвитку українського національного руху у Східній Галичині наприкінці XIX ст. Листи, що аналізувалися в межах дослідження, репрезентують не лише особисту комунікацію між двома визначними діячами, а й ширший дискурс українського національного руху у складних політичних умовах в Австро-Угорській монархії.

Ключові слова: Східна Галичина, Тит Ревакович, Олександр Барвінський, листування, український національний рух.

CORRESPONDENCE BETWEEN TYT REVAKOVYCH AND OLEKSANDR BARVINSKYI (1885–1895)

Abstract. *The purpose of this article is to conduct a comprehensive analysis of the epistolary legacy of Tyt Revakovich addressed to Oleksandr Barvinskyi within the context of the formation of Ukrainian national discourse during the years 1885–1895. The research methodology is based on an interdisciplinary approach. Specifically, methods of historical source criticism are employed to determine the context of the creation and functioning of Revakovich's correspondence. Content analysis is used to identify key thematic lines, ideological positions, and semantic emphases in the letters. The application of discourse analysis enables the examination of rhetorical strategies employed by the author, including the construction of oppositional identities (Ukrainian vs. "Katsap"), models of national mobilization, and argumentative tactics directed at the addressee. A hermeneutic approach allows the interpretation of the epistolary material not only as acts of communication but also as reflections of broader cultural and ideological processes of the period. Elements of prosopographical analysis make it possible to consider the correspondence in relation to the biographical circumstances, intellectual interactions, and personal networks among Ukrainian public figures. The scientific novelty of the study lies in the integrated analysis of Revakovich's letters to Barvinskyi as an important source for studying the processes of Ukrainian national identity formation in Eastern Galicia at the end of the 19th century. The study outlines the role of epistolary communication as a tool for mobilizing the Ukrainian intelligentsia, demonstrating that letters functioned not only as private messages but also as instruments of public influence aimed at shaping national discourse. The article reveals certain aspects of Revakovich's civic position, in particular his criticism of pro-Russian tendencies, his active support of cultural and educational initiatives, and his contribution to the formation of a Ukrainian intellectual milieu. The research deepens our understanding of the intellectual networks and internal tensions within the Ukrainian national movement of the late 19th century. It also highlights the significance of the epistolary genre as a valuable source for reconstructing the cultural and ideological dynamics of the time. Conclusions. The analysis of the epistolary legacy of Tyt Revakovich addressed to Oleksandr Barvinskyi (1885–1895) reveals the considerable potential of private correspondence as a source for studying the socio-cultural and ideological development of the Ukrainian national movement in Eastern Galicia at the end of the 19th century. The letters examined in this study represent not only personal communication between two prominent figures but also a broader discourse of the Ukrainian national movement under the complex political conditions of the Austro-Hungarian Monarchy.*

Key words: Eastern Galicia, Tyt Revakovich, Oleksandr Barvinskyi, correspondence, Ukrainian national movement.

Постановка наукової проблеми. У сучасному українському історіографічному дискурсі дедалі більше уваги приділяється дослідженню епістолярної спадщини як джерела до вивчення інтелектуальної історії, формування національної ідентичності та культурної самоорганізації українців наприкінці XIX ст. Водночас чимало епістолярію видатних діячів українського руху залишаються поза фокусом наукового аналізу або досліджуються фрагментарно. Одним із таких малодосліджених джерел є листування Т. Реваковича з О. Барвінським, яке охоплює важливий етап розвитку українського національного руху у Східній Галичині (1885–1895 рр.). Цей епістолярій є цінним не лише як свідчення особистого спілкування, а й як інструмент ідеологічного впливу, арена боротьби за зміст і спрямування національного дискурсу. На основі листування 1885–1895 рр. простежено основні ідеї, мотиви та риторичні стратегії, які використовував Т. Ревакович для актуалізації культурно-просвітницьких ініціатив у протистояння антиукраїнськими ідеологічними впливами. Особливу увагу приділено способам репрезентації української ідентичності, критичній оцінці суспільно-політичної ситуації у Східній Галичині та прагненню до консолідації українського середовища навколо спільних національних ідей.

Мета статті – здійснити комплексний аналіз епістолярної спадщини Т. Реваковича до О. Барвінського в контексті формування українського національного дискурсу 1885–1895 рр.

Аналіз останніх публікацій. Історіографія досліджуваної проблеми окреслюється в працях провідних науковців, зокрема В. Сокола [1, с. 669–686; 2, с. 1483–1495; 3, с. 752–768], А. Романчука [4, с. 123–128] та інших дослідників, які зробили вагомий внесок у вивчення задекларованої проблеми. У їхніх роботах простежується послідовне розкриття ключових аспектів теми, здійснено спроби критичного аналізу джерел, а також висвітлено загальні тенденції розвитку відповідних історичних процесів. Джерельну основу становлять переписи мемуарні та епістолярні матеріали, зокрема «Спомини з мого життя» О. Барвінського [5] та «Епістолярій» В. Сокола [6], які дозволяють реконструювати особистісні виміри подій і виявити внутрішню мотивацію дій історичних діячів. Велике значення мають також архівні документи, збережені у фондах Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника (далі – ВР ЛННБ ім. В. Стефаника) [7], що дають можливість здійснити ґрунтовний аналіз наративних практик та доповнюють наявний комплекс джерел новими емпіричними даними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Епістолярна спадщина кінця ХІХ ст. становить надзвичайно важливе джерело для реконструкції суспільно-політичних і культурних процесів, що відбувалися в українському середовищі Східної Галичини. У цьому контексті листування Т. Реваковича з О. Барвінським, яке охоплює період 1885–1895 рр., становить цінні матеріали, у яких відображено інтелектуальне життя української інтелігенції, внутрішні ідеологічні суперечності, а також зусилля щодо культурної консолідації українців у багатонаціональному середовищі Австро-Угорщини.

Автором проаналізовано близько 20 листів, у яких Т. Ревакович демонстрував не лише зацікавлення питаннями освіти, мови, преси й етнографії, але й поставав ідеологом активного культурного спротиву асиміляційним загрозам, зокрема русифікаційним впливам, що дедалі виразніше проявлялися у діяльності окремих осіб та інституцій. Водночас О. Барвінський, як один із провідних представників українського політичного та інтелектуального середовища Східної Галичини, був для Т. Реваковича важливим співрозмовником, до якого він звертався з проханнями, застереженнями та міркуваннями щодо розвитку української справи. Кореспонденція між двома діячами не лише ілюструвала широкий спектр культурно-громадських ініціатив, але й фіксувала ключові напрями формування української національної ідентичності в умовах політичної, мовної та культурної конкуренції. Зміст листів дав змогу простежити механізми організаційного формування культурного простору, а також стратегії протидії ідеологічному тиску. Особливу цінність має змістове наповнення листів, яке поєднувало емоційно-експресивні висловлювання із просвітницьким пафосом, свідчило про психологічний стан і моральні орієнтири представників тогочасного українського середовища.

Дослідження листування дозволяє глибше осмислити не лише особисті стосунки між Т. Реваковичем і О. Барвінським, але й загальні тенденції розвитку українського національного руху в останній чверті ХІХ ст. Воно слугує цінним джерелом для розуміння ролі інтелігенції як суб'єкта культурного поступу, її взаємодії з громадськими інституціями, механізмів національного пробудження, а також внутрішніх викликів, з якими стикалася українська громада в цей період.

У приватному листі Т. Реваковича до О. Барвінського, датованому 19 березня 1885 р., зафіксовано низку важливих відомостей, що стосувалися культурно-видавничої активності української інтелігенції в Чернівцях другої половини ХІХ ст. Документ демонстрував характерну для тогочасного епістолярного стилю манеру – поєднання особистісного звертання, просвітницького пафосу та ідеологічної стурбованості. У центрі уваги автора – прохання до О. Барвінського надати працю для майбутнього альманаху, який готувало «Руське академічне товариство» у Чернівцях з нагоди десятирічного ювілею своєї діяльності. У листі альманах

позиціонувався як репрезентативна культурна ініціатива, покликана засвідчити творчі здобутки українських інтелектуалів та утвердити їхній голос у загальнонаціональному культурному дискурсі. Автор наголошував на важливості представленості «первородних письменників» у контексті формування «руської» (української) ідентичності [6, арк. 3–4; 7, с. 20].

У тексті чітко окреслено конфлікт між українською національною орієнтацією і проросійськими ідеологічними впливами. У вжитому терміні «кацапство» відображено характерну для доби публіцистичну полеміку, якою маркували проросійськи налаштованих діячів, зокрема тих, хто послуговувався російською мовою або підтримував ідеї культурної асиміляції. На цьому тлі критично оцінено діяльність Ієроніма Аноніма (Хиляка), чий текст, написаний «кацапським жаргоном», мав бути включений до альманаху без належного ідеологічного фільтрування. Особливо гостро Ревакович критикує доктора Ганкевича та академіка Волянського, звинувачуючи їх у підконтрольності «кацапам» та у викривленні культурної політики [6, арк. 3–4; 7, с. 20].

У своїй риториці Т. Ревакович активно апелював до національної свідомості адресата, використовуючи експресивні формули на кшталт: «Слава Вам вічна за те, що будите ліниву Подільську Русь із сну», або «Они мусили би ся з душі Русинами, але біда, страх і гріш перед сильними [...] забили всяку думку і силу». Такі вислови не лише фіксують емоційний стан автора, а й вказують на глибоке розуміння соціопсихологічної атмосфери серед українського населення – страху, апатії та байдужості. Лист був свідченням зусиль тогочасної інтелігенції щодо мобілізації національної спільноти у сфері культури, мови та самоідентифікації [6, арк. 3–4; 7, с. 20].

У наступному листі, датованому 16 червня 1887 р., Т. Ревакович звертав увагу на ключові аспекти культурного та соціального стану населення. У центрі уваги – роль етнографічних виставок у збереженні народної культури, потреба у популяризації традицій та звичаїв, а також необхідність підвищення рівня грамотності. Автор вказував на соціально-економічні труднощі, які перешкоджали розвитку, і водночас підкреслював важливість просвітницьких ініціатив. Цей лист ілюстрував типові виклики другої половини 1880-х рр. у Східній Галичині: низький рівень освіти, нестачу економічних ресурсів та потребу модернізації суспільного життя через освіту та культурну політику [6, арк. 5–6 зв.; 7, с. 21].

У листі від 7 серпня 1887 р. продовжувалося обговорення актуальних суспільних питань, зокрема щодо освіти, соціально-економічного становища, етнографічних досліджень і політичних тенденцій. Лист носив аналітичний характер, оскільки акцентував увагу не лише на симптомах кризових явищ у суспільстві, але й на потенційних шляхах їх подолання. Особливу увагу приділено ролі інтелігенції як посередника між народом і реформами. Зміст листа підтверджував зацікавлення Т. Реваковича поступом українського суспільства через культуру, освіту, формування активної громадянської позиції [6, арк. 24–25 зв.; 7, с. 22].

У листі від 21 травня 1888 р. Т. Ревакович інформував О. Барвінського про спроби впливу на редакційну політику газети «Діло» – одного з ключових органів українського публічного дискурсу того часу. Автор наголошував на необхідності формування загальноукраїнської інформаційної платформи, що виходила б за межі локального середовища у Східній Галичині. Згадувалася також постать Олександра Кониського, якому Т. Ревакович намагався здобути посаду кореспондента та фінансову підтримку. Водночас звучала критика на адресу обережної, а часом і пасивної позиції східногалицьких діячів щодо російської політики. Автор застерігав про загрозу внутрішнього розколу національного руху в разі відсутності консolidованої позиції, пропонував вирішення фінансових проблем через залучення свідомих українських патріотів. Цей лист відображав складну динаміку взаємин всередині українського інтелектуального середовища, а також боротьбу за єдність та стратегічну орієнтацію

українського руху в умовах зовнішнього тиску й внутрішніх суперечностей [6, арк. 26–27 зв.; 7, с. 23–24].

Текст листа, надісланого Т. Реваковичем О. Барвінському 17 травня 1889 р., виконував своєрідну функцію звіту, саморефлексії та емоційного реагування на соціальні й політичні обставини. Його автор осмислював свою працю на ниві «народного добра» в умовах ізоляції, зневаги з боку інтелігенції, національно денаціоналізованого середовища та адміністративного тиску. Особливо показовими були посилання на постаті Тараса Шевченка та Осипа Федьковича, через які автор проводив паралелі між власною долею та їхнім життям, що формувало жертвовність – як чинник українського культурного поступу [6, арк. 8–9 зв.; 7, с. 25].

Лист від 21 травня 1889 р. демонстрував спробу автора зберегти об'єктивність та справедливність у складних національно-політичних обставинах, зокрема у ставленні до представників «кацапської» частини духовенства та громади. Автор закликав уникати надмірних узагальнень і деструктивних ярликів на зразок «зрадник», апелюючи до особистих спостережень і вражень. Це свідчило про високий рівень особистої відповідальності, розважливість і намагання зберігати етичну межу навіть у контексті конфліктних міжнаціональних взаємин [6, арк. 7 зв.; 7, с. 26].

Автор виступав за прагматичний підхід до співпраці з представниками «кацапської» орієнтації, попри відмінності в мовному питанні, він наголошував на спільній меті: розвитку освіти, підвищення матеріального рівня народу та здобуття політичних прав. У протиставленні до польської політичної еліти, як шляхетської, так і демократичної, автор виявляв глибоку недовіру, ґрунтуючись на її небажанні визнавати політичну суб'єктність українців. Особливо критично оцінював становище народолюбів у провінції, які, на думку автора, не відповідали високим інтелектуальним і моральним стандартам, тому не були здатні ефективно реалізовувати національну ідею [6, арк. 10–13 зв.; 7, с. 27–29].

Лист Т. Реваковича від 18 травня 1892 р. містив важливі міркування щодо розуміння суспільно-політичного становища русинів у Східній Галичині кінця XIX ст. Автор через подорож до Праги, Відня та Пешта влітку 1891 р. намагався зафіксувати важливий етап колективного досвіду українців як частини ширшого слов'янського простору. Особливої уваги заслуговувала згадка про дискусії в Державній Раді щодо інспекції народної освіти. Автор з розчаруванням констатував відсутність надії на «справедливу» політику польської адміністрації щодо українців, передбачаючи збереження дискримінаційної практики в освіті за рахунок призначення «наглядачами» осіб, ворожих до українського шкільництва [6, арк. 14–15 зв.; 7, с. 31].

Т. Ревакович в одному із листів до О. Барвінського від 24 травня 1892 р. описував село Підбуж, місце ймовірного літнього відпочинку, з побутовими деталями, що дозволяло реконструювати уявлення про тогочасні житлові умови, вартість проживання та харчування на курортах у пізнюавстрійській Східній Галичині. На думку автора листа, село гірське і дещо ізольоване, без значної курортної інфраструктури, музики чи «розвеселень купелевих», проте зі сприятливими природними умовами. Також йшлося про дорожнечу житла під час сезону. За 6 тижнів необхідно було сплатити 30 ринських. Подано розрахунки вартості доїзду з Підбужа, розташованого за 3 милі від Самбора, парою коней за 3,50–4 ринських, фіакром – 2–2,50. Така деталізація демонструвала практичну сторону повсякдення інтелігенції та їхню потребу в комфорті, попри скромні матеріальні ресурси [6, арк. 16–17 зв.; 7, с. 32].

У одному з листів йшлося про драму українського інтелігента Т. Реваковича у системі габсбурзької бюрократії. Перебуваючи на посаді судді в Підбужі, він звертався до свого впливового приятеля з проханням допомогти у справі його службового просування. Ситуація ускладнювалася тим, що очільник суду у Самборі при поданні його особи на радника суду зазначив, як «ein

prononsirter «Ultra-Ruthene», «що могло істотно зашкодити кар'єрі». Такий ярлик у контексті тогочасної політичної реальності означав підозру в політичній неблагонадійності, «небажану» національну активність і міг фактично заблокувати просування службою. Автор висловлював побоювання, що ця характеристика стане вирішальною для міністра. Т. Ревакович наголошував, що прослужив 26 років бездоганно і завжди отримував позитивні кваліфікації. Він просив О. Барвінського залагодити ситуацію в міністерстві через знайомих референтів і посадовців [6, арк. 30–32; 7, с. 35–36].

Основна тематика листа від 17 грудня 1893 р. – суспільно-політична ситуація в українському середовищі Східної Галичини, криза національного проводу, внутрішні конфлікти між москвофілами і народовцями, зокрема ставлення до лідерів, зокрема Юліана Романчука та О. Барвінського. Т. Ревакович висловлював занепокоєння дезорганізованістю українського руху, критикував москвофілів за відсутність інтелектуального потенціалу, звинувачував їх у деморалізації українців через спрощений, куплений «патріотизм». Висловлював підтримку народовцям, які, на його думку, діяли більш послідовно та розумно. Окрім того, у листі відображено кризу ідеологічного вибору галицьких русинів між москвофільством – орієнтацією на росію та народовством – національно-культурним відродженням українства. Вказувалося на домінування москвофільських кадрів серед духовенства, в освітніх та адміністративних структурах [6, арк. 33–36 зв.; 7, с. 37–38].

Основна тема листа Т. Реваковича до О. Барвінського від 27 січня 1895 р. – застереження перед надмірною самопожертвою в громадсько-національній праці. Автор закликав берегти себе заради подальшої праці на користь народу, проголошував цінність збереження життя та здоров'я. Згадував про ворожість з боку «московських підляків» і своїх «сльіпих калік», символічно окреслював опір консервативного чи проросійського середовища активній національній діяльності. У листі відображено типову для українського руху у Східній Галичині дилему: бути активним учасником національного життя ціною власного виснаження чи зберігати сили для довготривалого служіння народові? Натомість згадка про «кульпарків» (психіатричну лікарню у Львові) вказувала на межовий стан втоми, психічного та емоційного виснаження [6, арк. 58–62; 7, с. 40–41].

Висновки. Проаналізований епістолярій репрезентує високий ступінь моральної свідомості й відповідальності, характерної для української інтелігенції Східної Галичини 1885–1895 рр. Показовим було викриття внутрішніх суперечностей і опору, що виникали серед українського духовенства та інтелігенції – між прихильниками проукраїнського курсу й тими, хто тяжів до москвофільських позицій. Це свідчило про складну ситуацію, в якій формувалася українська національна ідентичність в Австро-Угорщині. Листи виступали не лише джерелом емоційного реагування на події, а і свідченням важливих дискусій у середовищі національної еліти щодо меж патріотизму, вартості лідерства та відповідальності за фізичне й моральне здоров'я провідників громадського руху. У текстах виявлялася критична рефлексія щодо романтизованого уявлення про жертвність. Замість героїчного, але короткотривалого служіння пропонувалася модель раціонального, виваженого патріотизму, що спиралася на збереження фізичних і душевних сил як передумови стабільної та тривалої праці.

Проаналізовані листи дозволяють реконструювати не лише конкретні аспекти культурно-громадського життя українців Східної Галичини упродовж 1885–1895 рр., але й окреслити настрої інтелігенції, її ціннісні орієнтири та прагнення до збереження національної ідентичності в умовах асиміляційних загроз. Листи Т. Реваковича до О. Барвінського були своєрідною формою інтелектуального спротиву та джерелом мобілізаційного потенціалу для національно орієнтованої частини українства Східної Галичини.

Література

1. Сокіл В. Священича родина Реваковичів у Волосянці. *Народознавчі зошити*. 2014. № 4 (118). С. 669–686.
2. Сокіл В. Листування двоюрідних братів – єпископа Костянтина Чеховича та судового надрадника Тита Реваковича. *Народознавчі зошити*. 2017. № 6 (138). С. 1483–1495.
3. Сокіл В. Бойківське село у фокусі помітних постатей. *Народознавчі зошити*. 2024. № 4 (178). С. 752–768.
4. Романчук А. Культурницька праця Тита Реваковича. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія* / головний редактор Іван Зуляк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2024. Вип. 2. С. 123–128.
5. Барвінський О. Спомини з мого життя. Том другий. Частина третя та четверта. Нью-Йорк–Київ : Видавничий дім «Стилос», 2009. 1121 с.
6. Сокіл В. Епістолярій Тита Реваковича. Львів, 2019. 774 с.
7. ВР ЛННБ ім. В. Стефаника. Ф. 11. Од. зб. 2200. Арк. 3–4, 5–6 зв., 7 зв., 8–9 зв., 10–13 зв., 14–15 зв., 16–17 зв., 24–25 зв., 26–27 зв., 30–32, 33–36 зв., 58–62.

References

1. Sokil, V. (2014). Sviashchenycha rodyna Revakovychiv u Volosiantsi [The Revakovychiv family in Volosiantsi]. *Narodoznavchi zoshyty*, № 4 (118). S. 669–686. [in Ukrainian].
2. Sokil, V. (2017). Lystuvannia dvoiridnykh brativ – yepyskopa Kostiantyna Chekhovycha ta sudovoho nadradnyka Tyta Revakovycha [The flattery of the two-jurid brothers – Bishop Kostiantyn Chekhovych and the judicial superintendent Tyt Revakovych]. *Narodoznavchi zoshyty*, № 6 (138). S. 1483–1495. [in Ukrainian].
3. Sokil, V. (2024). Boikivske selo u fokusi pomitnykh postatei [Boikivsk village in the focus of memorable posts]. *Narodoznavchi zoshyty*, № 4 (178). S. 752–768. [in Ukrainian].
4. Romanchuk, A. (2024). Kulturnytska pratsia Tyta Revakovycha [Cultural work of Tyt Revakovych]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii / holovnyi redaktor Ivan Zuliak*. Odesa: Vydavnychy dim «Helvetyka», Vyp. 2. S. 123–128. [in Ukrainian].
5. Barvynskyi, O. (2009). Spomyny z moho zhyttia. Tom druhyi. Chastyny tretia ta chetverta [Memories of my death. Volume two. Parts three and four]. Niu-York–Kyiv: Vydavnychy dim «Stylos», 1121 s. [in Ukrainian].
6. Sokil, V. (2019). Epistolarii Tyta Revakovycha [Epistolari Tyt Revakovych]. Lviv, 774 s. [in Ukrainian].
7. VR LNNB im. V Stefanyka. F. 11. Od. zb. 2200. Ark. 3–4, 5–6 zv., 7 zv., 8–9 zv., 10–13 zv., 14–15 zv., 16–17 zv., 24–25 zv., 26–27 zv., 30–32, 33–36 zv., 58–62.

Стаття надійшла 22.09.2025

Стаття прийнято 10.10.2025

Стаття опублікована 22.12.2025